

POPIS TRASY 015

Božanov - Radków - Skalne Wrota - Pasterka - Machovský kříž - Pánův kříž - Pelovka - Božanov

vhodné	pro cykloturisty (zkrácená varianta i pro pěší)
délka	23 - 25 km
fotografie	http://www.milan-skoda.cz/fotogalerie_2014.htm

Jako výchozí bod jsme si zvolili horní část obce Božanov, která se nachází na úpatí Broumovských stěn, konkrétně pod rozcestím na Korunu, Machovský kříž a Studenou Vodu. Do Božanova jezdí z Broumova autobus, pokud jej využijete, zvolte zastávku Božanov konečná, která je zhruba 300 metrů pod tímto rozcestníkem a k rozcestníku dojděte. Pokud dojedete autem, na návsi u kostela se dejte vpravo a pokračujte až na konec obce, již zmíněných 300 metrů za konečnou točnu autobusu a zaparkujte asi 20 metrů od rozcestníku vlevo, kde uvidíte menší parkoviště pro turisty s odpočinkovým altánkem a posezením. Od rozcestníku a dnes na kole (můžete i na pěší turistiku na kratší variantu) vyrazíme po úzké asfaltce doleva po cyklotrase 4004, která nás vede ke státní hranici CZ/PL, jež zároveň ohraničuje okraj CHKO Broumovsko. První tři kilometry tedy strávíme lehčí projížďkou po asfaltové komunikaci, při které ponecháme za zády Korunu (769 m n.m.), po pravé ruce Suchý vrch (715 m n.m.) a Lopotu (716 m n.m.), kterou člověk svým zásahem do přírody označil již z dálky viditelným lomem na pískovcový kámen. Cestou do Radkova projedeme poslední osadou na našem území, jíž je Studená Voda, pojmenovaná podle potůčku směřujícím přes hranici (v dobách Rakousko-Uherských v němčině obec i potůček pod názvem Kaltwasser). Ve Studené Vodě bývají letní dětské tábory (naproti kamennému křížku). Přestože úzká asfaltka vede dále do Polska, za Studenou Vodou je přechod povolen už jen pěším a cyklistům.

- foto 01** kousek vedle rozcestníku na konci Božanova je pro turisty odpočinkový altánek na okraji parkoviště (na fotografii vyčnívá kousek altánku na pravé straně), vedle altánku je malá zvonička, v pozadí se tyčí Koruna (okraj Broumovských stěn)
- foto 02** při cestě mezi Horním Božanovem a Studenou vodou máme po pravé ruce hřeben se Suchým vrchem a Lopotou (s pískovcovým lomem)
- foto 03** foto z cesty mezi Horním Božanovem a Studenou Vodou, otočka zpátky na Božanov (uprostřed nad obilím je vidět věž kostela svaté Máří Magdalény v Božanově, v pozadí za kostelem doleva se táhne nižší hřeben Javořích hor a na obzoru je v dálce vidět vyšší pohoří Sovích hor v Polsku)
- foto 04** foto z cesty mezi Horním Božanovem a Studenou Vodou, otočka zpátky na Broumov (na obzoru za Broumovem jsou vidět hřebeny Javořích hor)
- foto 05** foto z cesty mezi Horním Božanovem a Studenou Vodou, otočka zpátky na Korunu tyčící se nad Božanovem (na okraji louky před lesem směrem doleva vzhůru vede cesta k Machovskému kříži)
- foto 06** křížek ve Studené Vodě

Poté, co přejedeme (stále po cyklotrase 4004) hranici a ocitneme se v Polsku, velmi brzo nás uvítá krásný letní areál s koupalištěm (Zalew Radkowski) na okraji Radkova. Koupaliště objedeme po jeho levé straně ve směru cesty a přitom můžeme už vychutnávat pohled na vrchol Hejšoviny, která se nad Radkóvem tyčí díky protáhlému hřebenu, jenž se táhnul od Božanova z Broumovských stěn

podél naší pravé ruky. Ihned za koupalištěm, odbočíme vpravo na turistickou žlutou a vydáme se směrem k hřebenu a podél potůčku jménem Pošna vstoupíme do hustého temného lesa. Nutno podotknout, že žlutá turistická, kterou jsem si pro tuhle část výletu vybral, je v následujícím 2 km stoupaní od koupaliště až ke Skalním vratům, vhodná výhradně pro pěší turisty. Pokud jste na kole a nepatříte mezi odvážné dobrodruhy, pak byste měli velmi zajímavé stoupaní po žluté mezi skalami oželeť a za koupalištěm pokračovat ještě asi 300 metrů rovně až narazíte na hlavní silnici a po ní se vydat vpravo vzhůru a objet celou Hejšovinu přes Karlów, odkud se dáte vpravo po zelené cyklo do Pasterky, kde se setkáme. Pokud ale patříte mezi dobrodruhy, kterým nevadí další hodinu vláčet sem tam kolo na rameni nebo jej v ruce přenášet přes přehrsle skalních balvanů, průlezů, schodů a menších potůčku či vodopády, pak neváhejte a dejte se se mnou vzhůru po již zmiňované turistické žluté až ke Skalním vratům (Skalne Wrota), avšak buďte připraveni na velké potíže.

Pod Velkou Hejšovinou (Szczeliniec Wielki) vzniká z mnoha pramínek potok Pošna. Stéká ze Stolových hor (Gór Stolowych) dolů směrem k Radkówu skalnatou a zalesněnou soutěskou, která tu vytvořila pod skalním útvarem Skalne Wrota řadu vodních kaskád. Některé z nich v dolní části byly kdysi dokonce uměle navýšeny a napouštěny. Tyto umělé vodopády pak spouštěl hostinský z dnes již neexistující krčmy v Karlówku (Malém Karlově). I přesto, že tyto umělé kaskády již neexistují, zůstalo v celé soutěsce vodopádů dost na to, aby se vyplatilo se na ně zajít podívat.

- foto 07** pohled na koupaliště v Radkóvě
- foto 08** pohled zpět od koupaliště na Korunu v pozadí, odkud jsme přijeli nebo přišli
- foto 09** pohled na koupaliště v Radkóvě
- foto 10** pohled od koupaliště směrem vzhůru na Hejšovinu (Szczeliniec Wielki, 919 m n.m.)
- foto 11** po žluté turistické obtížně schůzdné lesem vzhůru ke Skalním vratům podél potůčku Pošna (vzhůru k vodopádům)
- foto 12** po žluté turistické obtížně schůzdné lesem vzhůru ke Skalním vratům podél potůčku Pošna (vzhůru k vodopádům)
- foto 13** po žluté turistické obtížně schůzdné lesem vzhůru ke Skalním vratům podél potůčku Pošna (vzhůru k vodopádům)
- foto 14** po žluté turistické obtížně schůzdné lesem vzhůru ke Skalním vratům podél potůčku Pošna (vzhůru k vodopádům)
- foto 15** vodopády na Pošně (Wodospady Pošny)
- foto 16** vodopády na Pošně (Wodospady Pošny)
- foto 17** vodopády na Pošně (Wodospady Pošny)
- foto 18** vodopády na Pošně (Wodospady Pošny)
- foto 19** vodopády na Pošně (Wodospady Pošny)

Až k vodopádům šlo o stoupaní dalo by se říci střední, za vodopády po projití esíčka však posledních několik set metrů ke Skalním vratům přijde prudký a obtížný stoupák (jak bylo výše zmíněno, pokud máte na tomto úseku sebou kolo, tak jen pro odvážné a statečné).

- foto 20** skalní převisy mezi vodopády a rozcestníkem Skalní vrata (Skalne Wrota)
- foto 21** skalní převisy mezi vodopády a rozcestníkem Skalní vrata (Skalne Wrota)
- foto 22** skalní převisy mezi vodopády a rozcestníkem Skalní vrata (Skalne Wrota)
- foto 23** skalní převisy mezi vodopády a rozcestníkem Skalní vrata (Skalne Wrota)
- foto 24** skalní převisy mezi vodopády a rozcestníkem Skalní vrata (Skalne Wrota)

Po absolvování tohoto nejtěžšího úseku trasy se ocitneme na široké lesní vrstevnici, která vede kolem Hejšoviny. U rozcestníku zabočíme vpravo a ze žluté turistické širší lesní cesty po pár

desítkách metrů zatočíme vlevo na modrou, na lesní pěšinu, která nás dalším stoupáním, ale už bez skal, přivede nahoru na asfaltovou silnici vedoucí pod Hejšovinou do malé obce Pasterka. Cestou po silnici nám zůstane po levé ruce lesními průseky občasný výhled na skalnatý vrchol (stolové hory) Hejšoviny a stejně tak tomu bude po příjzdu do Pasterky, kdy spatříme Hejšovinu v celé své kráse při pohledu zpět. Po levé ruce přímo v Pasterce bude malý kostelíček svatého Jana Křtitele (sw. Jan Chrzciel) a až se pokocháme pohledy na kostelíček a zpátky na Hejšovinu, pustíme se dolů až na samý konec obce. Ve chvíli, kdy skončí asfaltka a změní se v polní cestu s rozcestím vlevo a vpravo (tentokráte bez rozcestníku), dnes zvolíme cestu mírně vpravo dále po modré, která nás dovede po necelých 2 km zpět na Broumovsko (stále jsme se totiž pohybovali jen pár minut od státní hranice). Dalším naším cílem po průjezdu lesní cestou, kde doporučuji vůbec nespěchat a mnohdy slézti z kola a vychutnávat si křivolaké tvary menších skalních útvarů mezi stromy, bude Machovský kříž.

foto 25 rozcestník nad Skalními vraty

foto 26 cesta nad Pasterkou odhalí krásný výhled na Broumovské stěny z druhé strany od Polska, na fotce vpravo je useknutý okraj Koruny (769 m n.m.), vyčnívající vrch uprostřed fotky je Božanovský špičák (773 m n.m.), vlevo pak skalnatý Signál (711 m n.m.) a Junácká vyhlídka (717 m n.m.), dole v popředí údolíčko Pasterky

foto 27 kostelík svatého Jana Křtitele v Pasterce

foto 28 zpětný pohled z Pasterky na Hejšovinu

foto 29 pohled na Hejšovinu kousek za Pasterkou na cestě k Machovskému kříži

foto 30 skalní útvary na cestě mezi Pasterkou a Machovským křížem

foto 31 skalní útvary na cestě mezi Pasterkou a Machovským křížem

foto 32 skalní útvary na cestě mezi Pasterkou a Machovským křížem

foto 33 skalní útvary na cestě mezi Pasterkou a Machovským křížem

foto 34 skalní útvary na cestě mezi Pasterkou a Machovským křížem

foto 35 skalní útvary na cestě mezi Pasterkou a Machovským křížem

foto 36 skalní útvary na cestě mezi Pasterkou a Machovským křížem

foto 37 kousek nad Machovským křížem výhled na Korunu z polské strany

foto 38 starý turistický rozcestník pár metrů za Machovským křížem (při pohledu na kříž), šipka směřující k písmenku H (tedy směr trasy na Hejšovinu, kdysi v němčině Heuscheuer) a šipka směřující k vytesané hvězdičce (tedy směr trasy do Broumovských stěn na Hvězdu, dnes společný název pro restauraci, vyhlídku a kapličku)

Machovský kříž stojí v Machovském sedle a jak sedlo, tak kříž nesou ve svém názvu jméno obce Machov, jež se nachází pod hřebenem Broumovských stěn na jejich jižní (polické) straně. Sedlo samotné má svůj historický a turistický význam už od 19. století, tedy od dob, kdy se místní obyvatelstvo (ať už kvůli obchodu či z náboženských důvodů) potřebovalo dostat s jedné strany Broumovských stěn na druhou či z Čech do Slezska a Kladska. Machovské sedlo je z jedné strany obestřené Božanovským špičákem (773 m n.m.) a ze druhé Suchým vrchem (715 m n.m.) a jelikož přes něj vede cesta jak z jedné strany Broumovských stěn na druhou, tak i cesta hřebenová napříč, stalo se klasičkou a na Broumovsku velmi známou turistickou křižovatkou s odpočívadlem v podobě altánu na vrcholu sedla vybudovaným mezi drobnými skalkami v hustém lese, a to přímo proti Machovskému kříži. Když v letech 1853-1856 Božena Němcová vytvořila své nejznámější dílo Babička, ve kterém se zmiňuje i o procesí a poutnicích směřujících přes Broumovské stěny do poutního místa do Vamberčic (dnes na polské straně kousek pod Hejšovinou, obec Wambierzyce známá katedrálou zvanou Slezský Jeruzalém a mnoha desítkami kapliček, Kalvárií a křížovou

cestou), tak ani snad tehdy netušila, že se o pár let později přímo v Machovském sedle objeví roku 1859 velký kříž, jehož tvůrci jako materiál posloužil pravděpodobně místní obří pískovec.

Úryvek z Babičky: „*To máte tak, paní kmotra, muži nás jen tenkrát znají ocenit, když nás pohřešují*“. Tak se povídalo sem tam, vypravování nebylo konce. Svatoňovská pouť byla obyvatelům malého údolíčka bytí i ne vzácnou událostí, neboť se rok co rok opakovala, ale vždy tak znamenitou, že bylo co mluvit o ní celých čtrnácte dní. Jestli se někdo ze sousedství do Vambeřic vypravil, mluvílo se o tom čtvrt roku před a čtvrt roku potom, a o poutnici mariičelské vypravovali si lidé od léta do léta.

Úryvek z Babičky: „*Kdepak asi ona nyní je!*“ Babička ale dívala se ráda přes protější žlickou stráň, přes vesnice, obory, háje, rybníky a lesy, k Novému městu, k Opočnu až k Dobrušce, kde bydlel její syn, a za Dobrušku, mezi hory, kde byla malá vesnička a v ní tolik jí milých duší. A když zraky obrátila k východu, tu ležel před ní krásný polověvec krkonošských hor, od dlouhého hřbetu Hejšoviny až k vrcholu do oblak čnějící Sněžky, pokryté sněhem. Babička ukazujíc přes Hejšovinu, říkala dětem: „*Tam znám každou stezku, tam v těch horách leží Kladsko, kde se vaše matka narodila, tam jsou Vambeřice a Varta, tam v těch krajinách strávila jsem několik šťastných let.*“

Už asi sami tušíte, že právě kolem Machovského kříže směrem k Hejšovině vedla poutní trasa všech věřících z podkrkonoší, kteří putovali do Vambeřic. Poutní cesta přes Machovský kříž se tedy s malou nadsázkou dá už od poloviny devatenáctého století považovat za jednu z nejstarších turistických tras přes Broumovské stěny. Poutní trasu také dokládá asi 20 metrů za křížem ležící skalní balvan, na kterém jsou vytesány dvě směrové šipky. Při příchodu od kříže směrem na Pasterku, horní šipka směřující směrem vlevo k velkému písmenu H označuje směr poutě k Hejšovině (tehdy v němčině psáno Heuscheuer), spodní šipka směřující vpravo k vytesané hvězdici, označuje směr trasy k poutní barokní kapli Panny Marie Hvězdy jitřní na Hvězdě.

Samotný pískovcový kříž má na podstavci reliéf panny Marie s německým nápisem a na zadní straně kříže si můžeme povšimnout data opravy, kterou v roce 1886 provedl jakýsi Matouš z Úpice. Na spodním soklu kříže pod reliéfem panny Marie pak můžeme spatřit pro zdejší křížky tak typickou lebku. Mezi lebkou na spodním soklu u země a reliéfem panny Marie se pak skví nápis zřejmě ve staroněmčině či němčině místopisně nářečné. Pokusím se jej zde přepsat, ale pravděpodobně s chybami: *Jesus dem gerieftzigfen zurst ungaf diese Statue Libauen laffen Kaufman im Politz*. Přestože nejsem znalý staré či nářečné němčiny, i tak se s trouchu znalostí jazyka německého dá odvodit z nápisu vplynuvší informaci, že tuto sochu nechal vytesat pan Kaufman (či obchodník) z Police (nedaleké městečko Police nad Metují sousedící s Machovem na jižní straně Broumovských stěn). Nad reliefem panny Marie je pak vyobrazen beránek a vrchol kříže ukončuje ukřížované tělo Krista.

Jelikož se po hřebenu Broumovských stěn nebo od Machova přes Machovské sedlo do Vambeřic chodívalo samozřejmě už i před rokem 1859, lze předpokládat, že se před instalací Machovského kříže na tomto místě mohl nacházet již nějaký starší a menší předchůdce. Ke vzniku původního křížku právě v tomto sedle se údajně váže několik pověstí. Nejznámější je asi ta, ve které se praví, že kdysi za třicetileté války (1618-1648), zde byli pohřbeni jak pobytí obyvatelé okolních vesnic, tak švédští vojáci. O pověstech vzniknuvších kolem Hejšoviny si lze také počíst v knize Čtení o Českém koutku, jejíž autorkou je Eva Koudelková (vydalo nakladatelství Bor v roce 2011, žel tuto knihu nevlastním). Bylo by ale s podivem, kdyby Machovský kříž unikl pozornosti snad nejznámějšímu českému spisovateli a rodákovi kraje zdejšího, kterým je samozřejmě Alois Jirásek.

Úryvek z Jiráskova románu U Nás: *"Docházejíce ustoupili ze stezníku mezi stromy do lesa, odkudž viděli kamenný, starý kříž prostřed nevelkého trávníku, zpestřeného té chvíle houfem vesnických poutníků, mužů, žen, chlapcův i děvčat klečících a vzhlížejících ke starému vůdci holého temene, kolem něhož mu povívaly dlouhé, bílé vlasy. Stál uprostřed u kříže; nad tím se promodrávalo kousek volného nebe, nad břízou, jež jediná se u kříže proběhlávala...."*

Poslední, co už jen ke kříži zbývá dodat je turistická křižovatka a možnost vydat se do čtyř směrů. Směrem přes Broumovské stěny z jednoho úpatí na druhé tedy vede směrem dolů na sever do Božanova turistická modrá, která je zároveň cyklotrasou 4002. Pokud jste se ráno vydali narozdíl ode mne pouze na pěší turistiku, právě nastává chvíle, kdy byste se zhruba po 14-15 km, které máte už za sebou, měli vydat po modré dolů do Božanova, abyste dosáhli výchozího bodu (viz již dříve zmíněná kratší varianta pro pěší). Celkově tak vaše trasa bude mít kolem 16-18 km. Na druhou stranu ze sedla dolů pak vede turistická červená do Machova, která je zároveň cyklotrasou 4002. Hřebenová trasa po Broumovských stěnách pak vede po modré (po které jsme ke kříži dorazili) od Hejšoviny a Pasterky, tedy z Polska do Čech, na druhou stranu Machovského kříže po červené směrem Pánův kříž a Božanovský špičák. Pokud jste dnes na kole jako já, pokračujeme právě po této červené turistické, která je zároveň cyklotrasou 4005 a po půl kilometru navazuje na cyklo 4001 směrem Pánův Kříž.

foto 39 Machovský kříž

foto 40 cesta od Machovského kříže k Pánovu kříži

foto 41 Pánův Kříž

Zhruba po 1,5 km od Machovského kříže po cyklotrase 4005 a 4001 za stálého mírného stoupání dorazíme k Pánovu kříži, který také slouží jako menší rozcestí směrem k Božanovskému špičáku, kde skalním bludištěm vede turistická žlutá (tuhle krásnou trasu pro pěší ponecháme na jindy). Proti kříži na palouku, který slouží jako konec asfaltové silničky vedoucí od obce Slavný a zároveň jako parkoviště, je postaven další dřevěný altán, coby místo odpočinku.

Pánův kříž (725 m n.m.) je dalším pískovcovým křížem stojícím na poutní cestě přes Broumovské stěny ze směru od Police či od Hvězdy přes Hejšovinu do Vambeřic. Pánův kříž stojí necelé 2 km od toho Machovského a tentokrát je to v sedle pod Božanovským Špičákem. Vzhledem k tomu, že se před Pánovým křížem nachází dostatečně velký výsek lesa, dnes tedy sloužící jako parkoviště na konci cesty, bylo právě toto místo kvůli svému prostoru oblíbeným odpočívadlem skupin poutníků směřujících kdysi do Vambeřic. Pánův kříž pochází z roku 1827 a za dobu svojí existence byl několikrát poškozen, proto na něm lze spatřit opravy. Zajímavostí je jeho osazení, které není jak to obvykle bývá na betonovém podstavci u země, ale tento má sokl na skalním balvanu. Nad soklem je ve spodní části sloupu reliéf větvičky se třemi květy a v horní části latinská zkratka IHS (Iesus Hominum Salvator, tedy Ježíš spasitel lidstva). Vrchol kříže tvoří očividně modernější kovaný kovový křížek, který sem byl jako součást oprav kříže osazen v roce 2003. Na zadní straně kříže je letopočet založení kříže a jeho pozdějších oprav v letech 1850 a 1897.

Od Pánova kříže pokračujeme po asfaltce dále směrem po cyklotrase 4001, abychom zhruba po dalším kilometru zabočili u rozcestníku Pelovka prudce vpravo na cyklotrasu 4004, ze které sjedeme po necelém kilometru vpravo na turistickou zelenou, abychom se nechali vést dále přes Broumovské stěny směrem nazpět k Božanovu. Na rozcestníku Zelený hájek ponecháme žlutou odbočku směřující vlevo pro pěší do skal na Korunu a zamíříme sestupem dolů vpravo po žluté na Božanov. Ti, kdo mají přírodu rádi, jistě z kola slezou a zvládnou zhruba další kilometr jako turisté

s kolem po svém boku, aby při sjezdu po skalních pěšinách zbytečně nedrásali svými brzdícími koly přírodu. Po sestoupení turistickou žlutou dolů nad Božanov se dostaneme na širší cestu vedoucí po vrstevnici a pokud již pozbýváme sil, máme možnost pokračovat dále s kolem po svém boku přes cestu dolů po žluté na horní konec Božanova k našemu výchozímu bodu. Pokud ještě síly zbývají, vydáme se již na kole po cestě vlevo směrem na Martínkovice, po lehce klesající vrstevnici, která je zároveň cyklotrasou 4001 a povede nás do Božanova ještě pár kilometrů obloukem vlevo, abychom se nad Martínkovici dali zase zpět vpravo po cyklo 4004.

foto 42 skalní útvary na cestě mezi Pelovkou a Zeleným hájkem pod Korunou

foto 43 skalní útvary na cestě mezi Pelovkou a Zeleným hájkem pod Korunou

foto 44 rabníček nad Horním Božanovem, pod Korunou

foto 45 rabníček nad Horním Božanovem, pod Korunou

foto 46 rabníček nad Horním Božanovem, pod Korunou

foto 47 rabníček nad Horním Božanovem, pod Korunou

Nakonec vyjedeme z lesa kousek nad Horním Božanovem u rybníčku, kde si můžeme na lavičkách odpočnout a pozorovat třeba vážky a šídla. K výchozímu bodu, kde jsme ráno naši trasu začali, nám zbývá po silnici směrem dolů na Božanov již jen několik set metrů.